

ФОМІЧОВА НАТАЛЯ ВАСИЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Особливим випадком спадкування за законом є спадкування за правом представлення. Відсутність у живих на час відкриття спадщини осіб, визначених ч. 1-4 ст. 1266 ЦК України, дає підставу для закликання до спадкування спадкоємців за правом представлення.

За останній час вітчизняна цивілістика поповнилася дослідженнями у сфері спадкового представлення працями вчених-цивілістів, таких як: З.В. Ромовська, В. В. Васильченко, О. В. Дзера, Ю.О. Заїка, Є.О. Харитонов та інші.

Конструкція спадкування за правом представлення вимагає перегляду вже сформованих підходів [1, с. 189]. Термін, який використовує законодавець «спадкування за правом представлення», є досить умовний, оскільки особа, яку «представляють», померла до часу відкриття спадщини [2, с. 178]. В дореволюційному цивільному праві термін «спадщина за правом представлення» вважався невдалим, тому що він не відображає суті цього явища, а успадкування онуків і правнуків називається поколінням спадкоємності [3, с. 261]. В.І. Серебровський, вважав, що родичі за походженням по низхідній лінії особи, яка померла до відкриття спадщини, не є представниками свого родича по висхідній лінії, який набув майно в порядку спадкування, а виступають прямими спадкоємцями спадкодавця. При спадкуванні за правом представлення не відбувається ніякого правонаступництва між спадкоємцем, який вибув через смерть до відкриття спадщини, і його прямим спадкоємцем. Спадкоємці за правом представлення спадкують не за правом, яке належало їх родичу по висхідній лінії, а за правом, яке належить їм самим [4, с. 210]. З цього слідує, що спадкоємці, які спадкують за правом представлення, не мають права на обов'язкову частку. На думку О.О. Грейдин спадкування за правом представлення не обмежує і не може обмежувати правоздатність спадкоємців за правом представлення за законом, а є додатковим правом, тобто розширює правоздатність [1, с. 19-20].

Слід виділити особливості спадкування за правом представлення, а саме спадкування за правом представлення має місце, якщо: 1) спадкодавець не склав заповіт або заповіт у встановленому порядку був визнаний недійсним; 2) спадкоємець за законом помер до часу відкриття спадщини, тобто раніше спадкодавця або одночасно в один день із ним; 3) спадкоємець якого представляють, за життя не втратив права на спадщину, як усунений від права на спадкування; 4) спадкоємець за правом представлення не був усунений від права на спадкування в

установленому законом порядку; 5) померлий спадкоємець мав право спадкування на час відкриття спадщини згідно закону.

Спадкування за правом представлення відбувається тільки при спадкуванні за законом, оскільки при спадкуванні за заповітом особи, зазначені у заповіті, повинні бути живими на час відкриття спадщини. У цьому аспекті необхідно погодитися з позицією Верховного Суду України, яка чітко визначила сферу спадкування за правом представлення [6]. Так у рішенні суду в одному з справ вказується, що спадкування за правом представлення можливе лише у випадку спадкування за законом і не застосовується у разі спадкування за заповітом, а онуки заповідача успадковують тільки ту частку, яка належала їх померлому батькові (матері) під час успадкування відповідно до закону, якщо є кілька онуків, то задана частка поділяється між ними, але не впливає на інтереси інших спадкоємців відповідно до закону.

Наступною особливістю є спеціальний суб'єктний склад осіб, які мають право на спадщину за правом представлення. У теорії цивільного права спадкування за правом представлення визначається саме як спеціальний порядок покликання до спадкування спадкоємців за законом, але аж ніяк не є самостійною основою або видом спадщини. У цьому випадку суб'єктами спадщини за правом представлення є певні групи спадкоємців за законом. Надання цим особам права успадкування правом представлення не позбавляє їх статусу звичайних спадкоємців [3, с. 262].

При спадкуванні за правом представлення також зберігається черговість закликання до спадщини. Оскільки спадкоємці за правом представлення спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім родичам, якби вони були живими на час відкриття спадщини. Наприклад, після смерті спадкодавця спадкоємцями першої черги є його два сини. Проте, на час відкриття спадщини один із синів спадкодавця, який також мав трьох синів (тобто онуків спадкодавця) помер. Згідно зі ст. 1266 ЦК України онуки можуть закликатись до спадкування разом зі спадкоємцями першої черги. Таким чином, суд повинен розподілити частки у спадщині на половину між сином спадкодавця та його трьома онуками, при чому половина частини спадщини онуків має бути розділена між ними також рівними частинами.

Отже виходячи з вище наведеного можна зробити висновки, що спадкування за правом представлення це особливий порядок закликання спадкоємців за законом, а не самостійна основа або тип спадщини. Також лише за наявності певних умов спадкоємці за правом представлення можуть успадкувати майно, а саме: 1) спадкування за правом представлення можливе тільки при спадкуванні за законом; 2) спадкування за правом представлення має місце лише щодо осіб, які зазначені в законі; 3) спадкоємці за правом представлення є безпосередніми правонаступниками спадкодавця і нікого не представляють; 4) спадкоємці за правом представлення не відповідають за борги особи, яку вони представляють. Термін «успадкування за правом представлення» досить довільний і не повністю відповідає змісту цього поняття, оскільки

ки особа яку «представляють» померла до відкриття спадщини. «Представник» спадкоємця не представляє нікого, крім себе. У зв'язку з цим у науковій літературі давно пропонується замінити термін «спадкування правом представлення» на термін «успадкування покоління» або «поділ покоління», оскільки термін «спадкування за правом представлення» неправильно відображає сутність цього явища.

Список використаної літератури:

1. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – С. 189.
2. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.
3. Желіховська Ю. В. Поняття та юридична природа спадкового представлення. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 261-265.
4. Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В.И. Серебровский. – Мю: Статут, 1997. – С. 210. – (Классика российской цивилистики)
5. Грейдин О.О. О некоторых проблемах, связанных с неоднозначным применением норм при наследовании по закону / О.Грейдин // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – № 3. – С. 19-22.
6. Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 вересня 2009 р.. Справа № 6-9785св09 // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4965561>.

Ключові слова: спадкове право, право представлення, спадщина, заповіт.

Ключевые слова: наследственное право, право представления, наследство, завещание.

Key words: hereditary law, right of representation, heritage, will.

ЦИБУЛЬСЬКА ОЛЬГА ЮРІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ

Нормами Книги шостої Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплено два види спадкування: за заповітом та за законом (стаття 1217 ЦК України). Причому спадкування за заповітом є пріоритетним. Адже спадкування за законом може відбуватись лише за відсутності останнього, не охоплення ним всієї спадщини, визнання його